

Ekonomisk-historiska institutionen

Det moderna veterinäryrkets framväxt

Veterinärer och veterinärstuderande i Stockholm 1835-1875

B-uppsats ht-2005

Seminarieledare: Rita Bredefeldt

Handledare: Jan-Olov Jansson

Uppsatsskrivare:

Anna Bengtström

Pehr Hedenqvist

INNEHÅLL

1 INLEDNING	3
1.1 Bakgrund	3
1.2 Definitioner	4
1.3 Källmaterial	5
1.4 Syfte, hypotes och avgränsningar	6
1.5 Frågeställningar	6
1.6 Teori och metod	7
1.7 Tidigare forskning	7
2 UNDERSÖKNINGEN	7
2.1 Veterinärinrättningen i Stockholm 1835	7
2.1.1 Veterinärer i Stockholm 1835	8
2.1.2 Veterinärelever i Stockholm 1835	9
2.2 Veterinärinrättningen i Stockholm 1845	10
2.2.1 Veterinärer i Stockholm 1845	10
2.2.2 Veterinärelever i Stockholm 1845	10
2.3 Veterinärinrättningen i Stockholm 1855	11
2.3.1 Veterinärer i Stockholm 1855	11
2.3.2 Veterinärelever i Stockholm 1855	12
2.4 Veterinärinrättningen i Stockholm 1865	12
2.4.1 Veterinärer i Stockholm 1865	13
2.4.2 Veterinärelever i Stockholm 1865	14
2.5 Veterinärinstitutet i Stockholm 1875	15
2.5.1 Veterinärer i Stockholm 1875	15
2.5.2 Veterinärstuderande i Stockholm 1875	16
2.6 Sammanfattning	16
2.6.1 Veterinärerna i Stockholm	16
2.6.2 Veterinäreleverna/-studerande i Stockholm	20
2.7 Kvinnliga veterinärer	22
3 SAMMANFATTNING OCH AVSLUTANDE DISKUSSION	24
KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	26

1 INLEDNING

Idén att skriva om en yrkesgrupp verksam i Stockholm fick vi när vi gick på litteraturkursen ”Företagandets villkor” och läste Christine Bladhs bok *Månglerskor. Att sälja från korg och bod i Stockholm 1819-1846*¹. Förutom att vi använder delvis samma källmaterial som Bladh och rör oss i samma stad under delvis samma period så finns det inte många likheter mellan de olika grupperna. Månglerskan skulle per definition vara en gift kvinna och likaså vara fattig eller sakna makens understöd, medan veterinären alltid var en man och inte särskilt fattig. Båda grupperna bedrev dock självständig verksamhet och Bladhs metoder för att bedöma månglerskegruppens välstånd kan appliceras på veterinärerna.

1.1 Bakgrund

Veterinäryrket har en lång historia i Sverige. Landets första veterinär var Erland Tursén som 1750 fick kungligt brev och 500 riksdaler silvermynt om året för att bekämpa djursjukdomar runt om i landet samt publicera sina rön.² Staten skickade 1763 ut tre stipendiater till Frankrike, däribland den inom veterinärkretsar välkände Peter Hernquist, för att studera veterinärmedicin. Allvarliga sjukdomar som boskapspest, mjältbrand, elakartad lungsjuka, rabies med mera härjade i landet och Hernquist fick 1775 i uppdrag att starta veterinärinrättningen i Skara, som var den första veterinärutbildningen i Sverige. På 1800-talet utvecklades yrket och offentliga veterinärer anställdes, en del inom militären som höll sig med hästar. Den ringa statliga lönen gjorde att många veterinärer också arbetade som klockare i de pastorat där de bodde, utbildning till detta yrke ingick också i den undervisning som Hernquist gav i Skara. Redan 1761 föreslog den centrala myndigheten över medicinalväsendet att ett sjukhus för husdjur med undervisning i djursjukvård skulle inrättas i Stockholm, men på grund av bristande finansiering gick förslaget inte igenom, varken då eller vid ett nytt försök 1769/70, trots påtryckningar från Hernquist. Efter att veterinärutbildningen startat i Skara blev planerna för Stockholmsskolan mindre aktuella. 1809/10 utreddes humansjukvården på landsbygden och samtidigt utverkades ett årligt bidrag på 3 000 riksdaler till en veterinärinrättning, vilket fick betydelse senare. Fram till 1817 pågick lobbyarbete för att få till stånd en veterinärinrättning i Stockholm. I samband med behandling av ansökan om anslag till Strömsholms stuteri kritiserades deras kunskap och förslag om att använda medlen från 1810 till en ny veterinärundervisning i huvudstaden framlades och medförde att veterinärinrättningen i Stockholm (hädanefter kallad VIS) kunde

¹ Christine Bladh, *Månglerskor. Att sälja från korg och bod i Stockholm 1819-1846* (Solna 1991).

² Barbro Hellgren (red), *Svensk biografisk veterinärmatrikel*, del I (Skara 1999), s 286.

startas 1821.³ Tre år senare kom Kungl Maj:t med ett reglemente för verksamheten och 1855 infördes fyra årsklasser.⁴ I Sverige fanns det 1899 334 veterinärer, av dessa var förutom lärarna vid veterinärinstitutet och föreståndaren för veterinärinrättningen i Skara, 30 militärveterinärer, 5 fältveterinärstipendiater, 32 länsveterinärer, 2 lärare vid lantbruksinstitutet, 2 stuteriveterinärer, 2 stadsveterinärer, 118 distriktsveterinärer, 77 legitimerade privatveterinärer och 57 icke legitimerade veterinärer.⁵

De utbildade veterinärerna hade svår konkurrens av okunskap, kvacksalveri och s k kloka gummor. Veterinärerna skulle också biträda provinsialläkarna med bekämpningen av smittsamma sjukdomar, vilket ledde till en rikstäckande spridning av veterinärer. Dessa veterinärer kunde kombinera offentliga uppdrag med en privat praktik.⁶

Redan under sjuttonhundratalet blev det nödvändigt att förgrena veterinäryrket i en militär och en civil del. En av de viktigaste orsakerna till detta var arméernas enorma behov av kunniga hästläkare. Detta gällde både i Sverige och på kontinenten. Ett belysande exempel är att under det stora nordiska kriget (1700-1721) förlorade livregementet till häst 2 425 hästar under de första sju åren. En typisk representant för militärveterinärkåren under svenska veterinärläkareföreningens (hädanefters SVF, från 1950 Sveriges veterinärförbund) första decennier var regementsveterinär Hjalmar Areschoug (se under Veterinärer i Stockholm 1865, s 14), som under sina verksamhetsår inom veterinäryrket var en av Stockholms mest anlitade. En militärveterinär kunde snabbare nå framgång och status än en civil. Inom det civila skulle veterinären forska inom medicin samt utöva tillsyn av djur i allmänhet.⁷

1.2 Definitioner

Vår uppsats skall handla om veterinäryrket och villkoren för veterinärer i Stockholm samt belysa från vilka socialgrupper veterinärerna rekryterades i huvudstaden. Vi kommer bara att behandla djurläkare som utbildats vid VIS, det vill säga veterinärer som utbildats vid andra utbildningsanstalter kommer inte att ingå om de inte har arbetat i Stockholm. Personer med titlarna hästläkare, regementshästläkare, regementsveterinär, veterinärläkare, veterinärelev

³ Ivar Dyrendahl, *Försök att få tillstånd veterinärutbildning i Stockholm före 1821* (Skara 1993).

⁴ Barbro Hellgren (red), *Svensk biografisk veterinärmatrikel*, del I (Skara 1999), s 11-15.

⁵ Nordisk familjebok, <http://runeberg.org/nfat/1150.html>, 2005-10-20.

⁶ Jordbruksverket,

<http://www.sjv.se/amnesomraden/djurveterinar/distriktsveterinarna/historik.4.7502f61001ea08a0c7fff38023.html>, 2005-10-20.

och veterinärstuderande, med varierande stavningar, kommer att undersökas. I mantalslängderna användes beteckningen elev t o m 1874 (en kallades både elev och studerande 1875), medan studerande användes 1875. Veterinärdrängar, hovslagare och smedsdrängar som förekom på VIS kommer bara att tas med i uppsatsen om de blev veterinärer. Det fanns veterinärer både med och utan veterinärexamen, men vi kommer att behandla alla lika. Kvinnor fick först tillträde till veterinärutbildningen efter vår undersökningsperiod och deras sena intåg behandlas i ett särskilt avsnitt i denna uppsats.

Sverige hade under perioden 1834-1873 silvermyntfot och använde riksdaler. En riksdaler (rdr) motsvarade 48 skilling (sk) fram till 1855, då den istället motsvarade 100 öre. 1873 gick landet över till guldmyntfot och valutan blev nu kronor istället för riksdaler. En krona motsvarade 1 riksdaler riksmünt.⁸

1.3 Källmaterial

Flera olika slags källor kommer att användas för att ge en så omfattande karaktärisering av yrket och dess yrkesutövare som möjligt. *Register till mantalsböcker 1800-1875*⁹ som innehåller mantalsskrivna i Stockholm, gör det möjligt att identifiera veterinärer och veterinärstuderande samt ger en ingång till mantalsböckerna som kommer att användas för att studera deras familjesituation och inkomster, vidare kommer bouppteckningar med mera användas för att komplettera bilden. Det har dock visat sig att registret vissa år inte innehåller alla veterinärstuderande och därför kommer mantalsuppgifter¹⁰ för Ladugårdsland nedre, det område där VIS låg, att studeras för att synliggöra alla veterinärstuderande. Det förekommer ibland avskrivningsfel i registret som gör att originalhandlingar i en del fall måste användas. *Svensk biografisk veterinärmatrikel* kommer att utnyttjas för att studera veterinärernas härkomst, liv och utbildning. Kungörelser från Kungl Maj:t används för att beskriva villkoren för veterinärerna. Vid genomgång av veterinärmatrikeln har konstaterats att det i vissa fall saknas biografiska uppgifter och uppgifter från kyrkobokföringen (dop- och dödböcker samt husförhörlängder), som finns tillgänglig via ett abonnemang på Gensline¹¹, kommer då att användas som komplement. Register till döds- och begravningsbok för Hedvig Eleonora

⁷ Willy Hallgren, *Svensk veterinärhistoria i ord och bilder: en minnesbok utgiven till firandet av Sveriges Veterinärförbunds 100-årsjubileum* (Malmö 1960).

⁸ Måttsystem, penningvärde och kvalitetssystem, <http://hem.passagen.se/sedel/mattsystem.htm>, 2005-11-13.

⁹ Stockholms stadsarkiv (SSA), *Register till mantalsböcker 1800-1875*, CD-ROM (Stockholm 2003).

¹⁰ En mantalsuppgift upprättades i slutet av året före mantalsskrivningsåret av fastighetsägaren och skulle innehålla personuppgifter om alla boende.

¹¹ <http://www.gensline.se>, 2005-11-20, är en betaltjänst som tillhandhåller kyrkbokföringsmaterial.

församling, där VIS låg, kommer att gås igenom för att se om några av de studerande dog under utbildningen.

1.4 Syfte, hypotes och avgränsningar

Gunnar Fogdegård skriver i sin skrift *Nils Gustaf Héro, veterinär-industriman-stordonator* om apotekseleven Héros erbjudande omkring 1828 att få sin veterinärutbildning bekostad av socknarna i västra Bergslagen:

Héro antog utmaningen trots att veterinäryrket vid denna tid hade låg social status och konkurrensen från kloka gubbar och gummor var svår.¹²

Syftet med denna uppsats är att beskriva det moderna veterinäryrkets formering, framväxt och professionalisering samt ge en så rättvis bild som möjligt av förutsättningarna för yrkesutövningen, veterinärernas verksamhet och de personer som valde detta yrke mellan 1835-1875. Vår hypotes är att yrket inte hade låg social status och vi vill slå hål på ovan beskrivna myt.

Våra avgränsningar är att endast undersöka Stockholms veterinärer och veterinärelever under en begränsad period. Utbildningen startade 1821 men före 1830 finns bara mantalslängder för vart tionde år sparat, så 1825 kunde inte tas med. Vårt val av startdatum motiveras med att 1830 öppnades den nya skolan på Ladugårdslandet¹³ och eftersom mantalslängderna upprättades föregående år, så kan vi inte finna eleverna förrän 1835, eftersom bara var femte år finns på mikrokort. Före 1833 finns dessutom bara enstaka veterinärelever i registret. Undersökningens sista år 1875, sammanfaller med mantalsregistrets slutdatum.

1.5 Frågeställningar

Vilka var veterinärerna i Stockholm? Vi undersöker medellivslängd, civilstånd, förekomst av barn, sociala förutsättningar, antal tjänare, löner, fastighetsinnehav och bouppteckningar.

Vilka yrkesinriktningar fanns och hur såg fördelningen ut?

Var veterinärerna en homogen grupp eller hade de bara sin yrkesbeteckning gemensamt? Här studerar vi veterinärernas och de veterinärstuderandes bakgrund.

Varför var kvinnornas intåg så sent, t ex i jämförelse med läkaryrket?

¹² Gunnar Fogdegård, *Nils Gustaf Héro, veterinär-industriman-stordonator* (Skara 1995), s 3.

1.6 Teori och metod

Vi kommer att använda en kvantitativ och jämförande metod. Veterinärer verksamma i Stockholm kommer att studeras noggrant och jämföras med de veterinärstuderande som funnits i samma stad. Vi vill se om det fanns skillnader i social bakgrund mellan veterinärer och elever i Stockholm. Förändring över tid kommer att undersökas, fanns det skillnader mellan veterinärstuderande 1835 och 1875? En del av Karl Gratzers begrepp avseende kohorter kommer att användas när olika årskullar av veterinärstuderande analyseras.¹⁴ Vi kommer att använda Christine Bladhs metod att räkna pigor och drängar för att uppskatta veterinärernas välbefinnande och kombinera det med uppgifter om löne- och rörelseinkomster samt bouppteckningar. Pierre Bourdieus fältteori och hans variabler socialt, symboliskt och kulturellt kapital kommer att användas vid genomgången av Stockholmsveterinärerna.¹⁵

1.7 Tidigare forskning

Den forskning vi funnit består av *Svensk biografisk veterinärmatrikel* som finns i två delar och ger biografiska data för de flesta av Sveriges veterinärer och en jubileumsskrift, *Svensk veterinärhistoria i ord och bilder: en minnesbok utgiven till firandet av Sveriges Veterinärförbunds 100-årsjubileum* som beskriver veterinärväsendet. Veterinärhistoriska museet i Skara har utgivit en skriftserie med olika historiska händelser. Vi har dock inte funnit någon systematisk genomgång och analys av veterinäryrkets utövare.

2 UNDERSÖKNINGEN

Undersökningen kommer att delas in i olika perioder och kommer att presenteras i tioårsintervaller med början 1835 och slut 1875. Varje period börjar med en beskrivning av veterinärutbildningen i Stockholm.

2.1 Veterinärinrättningen i Stockholm 1835

Sverige var fortfarande ett agrart samhälle och hästar användes för att transportera gods och människor. VIS hade grundats 1821 för att utveckla veterinärvetenskapen och fått ett reglemente 1824. I Stockholm och dess omgivning fanns ett större antal husdjur som kunde användas i den praktiska undervisningen. Inrättningen skulle hjälpa till med att bota invånarnas sjuka djur. Tillsyns- och ekonomiansvarig var Sundhetskollegium (nuvarande

¹³ Ladugårdslandet var på 1800-talet ett fattigmansområde och där låg flera regementen. 1885 omvandlades området till Östermalm enligt <http://runeberg.org/nfbf/0310.html>, 2005-11-21.

¹⁴ Karl Gratzner, *Snabbmat i automat* (Stockholm 1998).

Socialstyrelsen).¹⁶ 1830 hade Ladugårdslands bränneri som låg vid Grevgatan upplåtits till VIS för att användas till skola. Där skulle det finnas två professorer, varav en skulle vara föreståndare, och en pensionär som skulle fungera som vikarie. Det skulle även finnas en adjunkt och en instruktionssmed för utbildning i hovslagarkonsten. Elever skulle tas in en gång om året genom inträdesexamen och de skulle vara konfirmerade män mellan 18 och 25 år samt vara friska och ha en stark kroppsbyggnad, god frejd¹⁷ och pengar till uppehälle. Skolan höll med husrum inkluderande ljus och värme. Sven Adolf Norling som var föreståndare i Skara blev också den första föreståndaren i Stockholm. Den första veterinärtaxan upprättades 1833 mellan N G Héro och västra Bergslagens socknar och han fick exempelvis 13 rdr och 16 sk för kastration av en rashäst och 5 rdr för en arbetshäst samt 6 rdr och 32 sk för kejsarsnitt på ett sto.¹⁸ En veterinärinrättning öppnades i Borås.

Bild 1 Kungliga veterinärinstitutet i Stockholm, kv Krabaten

Källa: 1863 års karta över Stockholm, SSA.

2.1.1 Veterinärer i Stockholm 1835

Detta år har förutom lärarna vid VIS, som drev en klinik som var öppen för allmänheten, bara återfunnits två veterinärer i Stockholms mantalslängder.¹⁹ Den äldsta var Franz Joseph Nordhoff som föddes omkring 1789 i ”trakten kring staden Hildesheim” i Tyskland och

¹⁵ Anders Simonsen, *Bland hederligt folk* (Göteborg 2001), s 18-20.

¹⁶ Kongl. Maj:ts nådiga reglemente för Veterinair-inrättningen i Stockholm. Gifwit Stockholms slott den 28. maji 1824 (Stockholm 1824), Kungliga biblioteket (KB).

¹⁷ God frejd betyder gott rykte eller anseende enligt <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>, 2005-11-22.

¹⁸ Gunnar Fogdegård, *Nils Gustaf Héro, veterinär-industriman-stordonator* (Skara 1995).

¹⁹ J Svanström uppges visserligen redan 1832 ha fått anställning som regementshästveterinär, men han behandlas här som elev eftersom han tog examen först 1835 enligt *Svensk biografisk veterinärmatrikel*, s 270-271 och kallas dessutom ”veterinerelev” i mantalsregistret.

nämndes redan år 1820 som hästläkare i Stockholm. Han finns inte med i *Svensk biografisk veterinärmatrikel* då han varken var svensk eller hade svensk veterinärexamen. När han dog 1839 i Klara församling hade han verkat som veterinär i staden under 19 år och efterlämnade en bror och två systrar som närmaste arvingar. Hans hushållerska stämde dock dödsboet och krävde att hennes och Nordhoffs dotter född 1824 skulle anses vara äkta, och därmed arvsberättigad efter fadern, samt att hon själv skulle anses vara äkta maka. Domstolen godkände detta och de ärvde hela boet uppgående till 13 000 rdr inklusive en fastighet. Hushållerskan kallades därefter veterinäränkan Nordhoff i mantalslängderna.²⁰

Den andra var Carl Johan Lundin som föddes 1806 i Kristinehamn där fadern var stadsbo.²¹ Han blev elev vid VIS 1824 och tog examen 1832, men han omnämndes redan 1831 som hästläkare i Stockholm. Han utnämndes 1836 till länsdjurläkare i Stockholms län och anställdes samtidigt som hästläkare vid kungliga hovstallet och dog redan 1850. Han var gift med en sadelmakaredotter och hade fyra barn varav båda söner blev veterinärer och alla överlevde honom. I dödsboet ingick en fastighet och boets behållning uppgick till 5 666 rdr.²²

2.1.2 Veterinärelever i Stockholm 1835

Detta år fanns det 26 elever inskrivna vid VIS med en medelålder av 24 år. De två yngsta var 17 och den äldste 41 år. Årsklasser infördes först 1855 och undersökning av veterinärmatrikeln visar att det tog olika lång tid för individuella elever att avlägga examen så det går inte att exakt bedöma hur reglerna om intagning vid en ålder av 18 till 25 år följdes, bara att de två sjuttonåringarna var för unga och 41-åringen för gammal. Nio av eleverna har inte återfunnits som veterinärer i Sverige, men av dessa återvände bevisligen en hem till Norge efter studierna och arbetade där som veterinär.²³ Av de återstående åtta, blev en hovslagare, en vaktmästare och stadstjänare och för de resterande sex är ödet okänt. Två av dem hade norskklingande namn. De svenska elevernas bakgrund var varierande, från torparson till hovpredikantson, sedan fanns det flera bond- och veterinärsöner. I tabell 5 på sidan 21 redovisas härkomsten och jämförs över tid.

²⁰ Bouppteckning 1839-III-377, SSA; *Register till mantalsböcker*; Enligt http://www.scb.se/templates/tableOrChart_33895.asp, 2005-11-22 motsvarar 13 000 rdr 1839 729 tkr 2001.

²¹ Dopbok Kristinehamn, Genline, enligt veterinärmatrikeln är föräldrarna okända, vilket nu kan korrigeras, fadern anges vara invånare vilket betyder stadsbo.

²² *Svensk biografisk veterinärmatrikel*, s 184; *Register till mantalsböcker*; Bouppteckning 1850, SSA; Enligt http://www.scb.se/templates/tableOrChart_33895.asp, 2005-11-22 motsvarar 5 666 rdr 1855 332 tkr 2001.

2.2 Veterinärinrättningen i Stockholm 1845

Skoltvång hade införts för barn mellan 7 och 14 år och beslut om obligatoriskt folkskola i varje församling hade fattats. Emigrationen till Amerika hade tagit fart. Till stockholmarnas vanor hörde att inneha hund. Hälften av familjerna antogs ha en sådan.²⁴

2.2.1 Veterinärer i Stockholm 1845

Detta år uppgav mantalsregistret två veterinärer som verksamma i huvudstaden. Förutom redan nämnda Lundin återfanns Johannes Svanström som föddes 1802 i Skaraborg, där hans far var smed. Han fick privatundervisning och var 1828-1832 inskriven vid veterinärinrättningen i Skara och därefter i Stockholm där han tog examen 1835. Han blev redan 1832 anställd som regementshästläkare vid livgardet till häst och utnämndes 1835 till instruktionssmed vid VIS och med bibehållen militärtjänst. Han var även regementshästläkare vid Svea artilleriregemente. Från 1850 var han dessutom anställd som veterinär vid kungliga hovstallet och 1846 besökte han Tysklands samtliga veterinärskolor. Han var gift två gånger och fick tio barn, varav en son blev veterinär och en dotter gifte sig med en veterinär. Han hade två pigor och 12 smedselever som hjälpte honom i arbetet. En smedselev i hovstallet var också inneboende. Svanströms lön var totalt 763 rdr (lön 293 rdr, inkvartering och boende 32 rdr samt lön vid hovstallet 338 rdr och boende 100 rdr). Han dog 1855 och efterlämnade änka och åtta barn. Dödsboet innehöll en fastighet och gav ett överskott på 27 109 rdr.²⁵

2.2.2 Veterinärellever i Stockholm 1845

Detta år fanns det 24 svenska elever, tre norska och tre finska samt sex smedselever. I vår undersökning har fem smedselever uteslutits eftersom de inte blev veterinärer, av smedseleverna blev bara Gustaf Wilhelm Klingstedt veterinär. Av de svenska eleverna dog en²⁶ under året, en blev kommissionär, en blev inspektor och emigrerade till USA 1852²⁷ och sex har inte återfunnits. De norska och finska eleverna har tydligen återvänt hem, åtminstone en finns återfunnits som veterinär.²⁸ Veterinärelavernas fäders yrken varierade från

²³ Peter Vilhelm Bærø återfinns som "Dyrlæge" i norska folketelling 1865 enligt <http://digitalarkivet.uib.no>, 2005-11-10.

²⁴ Per-Erik Lindorm, *Stockholm genom sju sekler* (Stockholm 1998), s 252.

²⁵ Bouppteckning 1855-IV-63, SSA; *Svensk biografisk veterinärmatrikel*, s 270-271; Enligt http://www.scb.se/templates/tableOrChart_33895.asp, 2005-11-22 motsvarar 27 109 rdr 1,3 Mkr (1 rdr = 1 kr).

²⁶ P J Apelqvist dog 1845 enligt Register till döds- och begravningsbok Hedvig Eleonora församling, Stockholms stadsarkiv (SSA).

²⁷ K R Medberg blev kommissionär enligt *Sveriges befolkning 1890* och F C Drangel blev inspektor och emigrerade 1852 enligt *Emibas*.

²⁸ Karl Johan Möller anges vara veterinärläkare i Åbo 1836 och i Viborg 1846 enligt *Ylioppilasmatrikkeli 1640-1852*, <http://matrikkeli.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=14758>, 2005-11-10.

akademivaktmästare till lagman och häradshövding, två var dessutom veterinärer.

Medelåldern för eleverna var 25 år. Den yngsta eleven var 15 år och veterinärson, de två äldsta var 34 år, varav en redan arbetat som veterinär i Åbo.

2.3 Veterinärinrättningen i Stockholm 1855

Sedan 1849 har titeln skvadronshovslagare ersatts med skvadronshästläkare. Detta år kom regler om fyra årsklasser på veterinärinrättningen och dessa skulle vara införda den 1 januari 1856. Ett examensbetyg från 1856 innehöll följande ämnen: kemi och farmakologi, anatomi och fysiologi, naturalhistoria²⁹ och teoretisk veterinär, praktisk veterinär och operationslära, hovbeslagslära och hovbeslagskonst.³⁰ Föreståndare Norling ersattes 1856, två år före sin död 1858. Om honom skrev August Blanche i *Illustrerad tidning* 1858:

Under mera än 3:ne decennier var han allas orakel, när det gällde hästar, och ingen sådan köptes, utan att han först rådfrågades, liksom icke någon af dessa ädla djur i Stockholm fanns, hvars historia han ej kände.³¹

2.3.1 Veterinärer i Stockholm 1855

Detta år fanns det tre veterinärer i huvudstaden. Förutom Svanström, vars liv beskrivits ovan, kommer två olika veterinärer att porträtteras. Sjökaptenssonen Gustaf Wilhelm Klingstedt föddes 1823 i Stockholm, var verksam och bosatt där till sin död 1876. Han började som veterinärelev vid VIS 1844 och avlade veterinärexamen 1851 samt utnämndes där fyra år senare till instruktionssmed och lärare i hovbeslag. Dessutom var han anställd som regementshästläkare vid Svea artilleriregemente som ordinarie från 1862 och utnämnd till regementsveterinär 1876. Han hade förtroendeuppdrag som skattemästare i SVF 1862-1867 och 1871-1876. Han gifte sig 1854 och fick tolv barn. Enligt nekrologen var han praktiskt anlagd och en skicklig hovslagare samt bidrog till hovbeslagarkonstens utveckling. Klingstedt efterlämnade änka och sju barn. Han ägde ingen fastighet och boets behållning var 21 489 kr.³²

²⁹ Enligt <http://g3.spraakdata.gu.se/saob/>, 2005-11-21, betyder naturalhistoria (naturhistoria) läran om naturen och motsvarar dagens botanik, zoologi och mineralogi.

³⁰ Willy Hallgren, *Svensk veterinärhistoria i ord och bilder: en minnesbok utgiven till firandet av Sveriges Veterinärförbunds 100-årsjubileum* (Malmö 1960). Innehåller kopia av Johan Ericssons betyg.

³¹ Dag W Scharp, *Djuren och vi. Djurskydd, viltvård och naturskydd* (Göteborg 1964), s 57.

³² *Svensk biografisk veterinärmatrikel*, s 157; Bouppteckning 1876, SSA; Enligt <http://www.myntkabinettet.se/räknare.htm>, 2005-11-22 motsvarar 21 489 kr 1876 862 tkr 2001.

Den andra veterinären var Lars Peter Pettersson som föddes 1816 i Oppmanna i Skåne, där fadern var åbo³³. Pettersson blev faderlös vid elva års ålder och var troligen smed hos länsveterinären i Kristianstad innan han 1840 antogs vid VIS. Han tog veterinärexamen 1847 och var sedan praktiserande veterinär i Stockholm och lär 1850-1852 ha varit länsdjurläkare i länet. Han var gift och hade en dotter, men de var döda vid hans bortgång 1860, då han bodde hos sin syster. Dödsboet uppvisar en brist på 14 rdr.³⁴

2.3.2 Veterinärellever i Stockholm 1855

År 1855 fanns det 26 elever och fyra av dem blev inte veterinärer i Sverige. Två av dessa hade norska namn och återvände hem och arbetade som veterinärer.³⁵ En har vi inte återfunnit och en blev hemmansägare. Medelåldern på eleverna var 24 år, den yngsta var 17 år och son till en hovjägare och den äldsta var 36 år, identisk med den blivande norska veterinären Birkrem.

2.4 Veterinärinrättningen i Stockholm 1865

Hjalmar Kinberg hade som tillförordnad tagit över rollen som föreståndare och professor sedan 1856 och blivit ordinarie 1859. Han fanns kvar på posten till undersökningsperiodens slut 1875 och publicerade flera skrifter bland annat *Anteckningar rörande olika slag af rofvor, odlade vid Kongl. Veterinärinrättningen i Stockholm år 1862, samt om rofodling i allmänhet* där odlingarna på VIS beskrivs.³⁶ I Kungl Maj:ts nådiga reglemente 1859 för VIS nämndes för första gången att elever skulle avlägga utgångsexamen och att djurläkare skulle inge årliga berättelser till Sundhetskollegium. SVF hade bildats 1860 på initiativ av O P Benz och regementshästläkaren GW Klingstedt (se Veterinärer i Stockholm 1855, s 11) och skulle främja veterinärväsendets utveckling i vetenskapligt, praktiskt och socialt hänseende samt representera veterinärkåren utåt i förhållande till myndigheter och andra institutioner. Föreningen skulle också lämna hjälp åt behövande veterinärer eller deras efterlevande och uppmuntra och belöna veterinärvetenskapliga företag och arbeten.³⁷ Föreningen var alltså en slags kombination av intresseförening, arbetslöshets- och sjukkassa.

³³ Åbo betyder någon som med ärftlig besittningsrätt innehar annans jord enligt Kent Andersson & Henrik Anderö, *Ordbok för släktforskare* (Västerås 1997).

³⁴ Uppgift om hustru och dotter saknas i *Svensk biografisk veterinärmatrikel*, likaså uppgift om faderns yrke. Uppgifter från register till döds- o begravningsböcker Hedvig Eleonora fs och dopbok resp husförhörlängd Oppmanna fs samt bouppteckning 1860-IV-22, SSA.

³⁵ P T Birkrem och A Findsen återfinns som "Dyrlæge" i norska folketelling 1865 enligt <http://digitalarkivet.uib.no>, 2005-11-10.

³⁶ J G Hjalmar Kinberg, *Anteckningar rörande olika slag af rofvor, odlade vid Kongl. Veterinärinrättningen i Stockholm år 1862, samt om rofodling i allmänhet* (Stockholm 1862).

³⁷ Nordisk familjebok, <http://runeberg.org/nfcg/0580.html>, 2005-11-13.

2.4.1 Veterinärer i Stockholm 1865

Detta år fanns tre veterinärläkare, en djurläkare och en regementshästläkare i mantalsregistret. Av dessa var en ”resande”, d v s han var inte fast bosatt i Stockholm utan hyrde bara ett rum. Hans namn var Daniel Ringheim (1821-1875) och han var stabsdjurläkarson från Danmark och hade dansk veterinärexamen. Han fasta arbete fanns hos baroniet Adelswärd i Åtvidaberg, där hans hustru bodde. Han kommer inte att behandlas i analysen av veterinärer eftersom han bara förekom detta år och inte var bofast i huvudstaden.³⁸

En veterinär som förekom 1853 och 1865 i mantalslängderna, första året som bofast och senare året som mantalsskriven i Uppsala men fastighetsägare i Stockholm, var Julius Berggren som föddes 1826 i Stockholm som son till en tobakshandlare. Han var elev vid Hedvig Eleonora skola och lärde sig snickaryrket samt blev inskriven 1846 vid VIS och utexaminerades 1851. Berggren arbetade först som veterinär i Lindesberg och utnämndes 1857 till länsdjurläkare i Uppsala län. Då det redan fanns en sådan i nämnda län skulle lönen delas lika dem emellan enligt kungligt brev från 1831. Efter den andres död 1867 hävdades dock bestämmelsen. Han publicerade en vetenskaplig artikel i en veterinärmedicinsk tidskrift. Han var gift med en advokatfiskalsdotter men äktenskap blev barnlöst och han dog 1873 i Uppsala, varför vi saknar uppgift om hans bouppteckning.³⁹

Den tredje var Axel Johan Ahlström som föddes 1812 i Stockholm, där fadern var löjtnant, och dog i sin födelsestad 1871. Axel blev elev vid VIS 1829 och avlade veterinärexamen med beröm 1835. Redan 1834 var han anställd som skvadronshovslagare vid livgardet till häst. Han tog avsked 1836, och var därefter privatpraktiserade veterinär i Stockholm. Han övertog arrendet på Erstavik i Nacka kommun och ägnade sig uteslutande åt jordbruk tills han 1856 återvände till livgardet till häst samtidigt som han 1857 öppnade en veterinärpraktik i staden. Han drev samtidigt en hovslageriverkstad vid livgardet. 1868 blev han skattemästarsuppleant vid SVF. I mantalet 1869 respektive 1871 kallas han hovbeslagare respektive hovbeslagaresmed. Han var gift sedan 1844 och hade sju barn. En son blev veterinär utan examen och en son blev hovslagare och övertog faderns hovslageriverkstad. Vid hans död 1871 efterlämnades till änkan och sju barn en fastighet och boets behållning var 5 716 rdr.⁴⁰

³⁸ Svensk biografisk veterinärmatrikel, s 236; Register till mantalsböcker.

³⁹ Svensk biografisk veterinärmatrikel, s 37; Register till mantalsböcker.

⁴⁰ Svensk biografisk veterinärmatrikel, s 19; Bouppteckning 1871-II-103, SSA.

Den fjärde var Hjalmar Areschoug som föddes 1828 i Kristianstad, men större delen av sitt liv var verksam i Stockholm. Fadern var rådman och modern tillhörde den ointroducerade adelssläkten von Bergen.⁴¹ Hjalmar gick vid lärdomsskolan i Kristianstad, var lärling på apoteket i Lund 1844 och avlade studentexamen i farmakologi 1847. Han blev elev vid VIS 1848 och avlade examen 1853. Året därpå var han anställd som stadsveterinär i Södertälje. Han utnämndes 1856 till veterinär vid kungliga hovstallet och var även 1867-1888 lärare i hästkännedom vid krigsskolan i Karlberg. 1874 utnämndes han till länsveterinär i Stockholms län och blev tre år senare regementsveterinär vid Svea artilleriregemente, med kapstens tjänsteställning 1895. Han var dessutom förordnad veterinär 1899-1904 vid krigsskolan i Karlberg och gick i pension 1904 efter 50 års tjänstgöring. Han var dessutom verksam inom SVF som vice skattemästare och styrelsesuppleant 1865-1867 och vice sekreterare 1883-1888. Han publicerade en vetenskaplig artikel. Han hade flest ordnar och utmärkelser, bland annat vasaorden 1872 och flera kungliga medaljer, av de undersökta. Han var gift med en grosshandlardotter och fick en son som blev lantbrukare. Vid sin död 1909 ägde han ingen fastighet utan bodde i våning och dödsboets behållning var 365 000 kr.⁴²

Regementshästläkaren var Jakob Andersson född i Skållerud, Älvsborgs län 1811 och son till en brukare. Han återfanns som elev vid VIS från 1831 till 1837, då han tog examen. Han studerade 1837-1838 vid skogsinstitutet, men anställdes 1838 som skvadronshovslagare vid Jämtlands hästjägarkår. Redan följande år blev han befördrad till regementshästläkare samtidigt som han 1839 blev länsdjurläkare i Jämtlands län. Från 1864 återfanns hans som regementshästläkare vid livgardet till häst och utnämndes till regementsveterinär 1876. Han var gift två gånger och hade en son som emigrerade till USA. Han blev riddare av svärdsorden 1869 och gick i pension 1879 samt bosatte sig två år senare i Trosa, där han dog 1887.⁴³

2.4.2 Veterinärellever i Stockholm 1865

Mantalsuppgift nummer 2014 för Ladugårdsland nedre 1865 visar att det bodde 30 elever på VIS. Fyra stycken blev inte svenska veterinärer, varav en troligen var norrman som återvände hem, en blev postmästare och de övriga två saknas uppgift om. Detta år var det en brokig blandning elever, några bondesöner och veterinärsöner, två prästsöner och en son till en

⁴¹ Sveriges Genealogiska sällskap, Adel på internet, <http://www.svenskadel.nu/>, 2005-11-13, ointroducerad innebär att den inte finns upptagen på svenska riddarhuset.

⁴² *Svensk biografisk veterinärmatrikel*, s 29; Bouppteckning 1909-334, SSA; Enligt Myntkabinettets räknare motsvar det ett nuvärde av 15 miljoner kr (2001), <http://www.myntkabinettet.se/räknare.htm>, 2005-11-22.

⁴³ *Svensk biografisk veterinärmatrikel; Register till mantalsböcker*.

professor. Medelåldern för eleverna var 24 år, den yngsta var en veterinärson på 18 år och gamlingen var en 33-årig bondson.

2.5 Veterinärinstitutet i Stockholm 1875

Ett kungligt reglemente från 1867 hade medfört ett namnbyte till veterinärinstitutet i Stockholm och krav på studentexamen för att bli antagen från och med 1870. Här nämndes för första gången att examinerade och godkända veterinärer skulle anmäla sig till Sundhetskollegium för att bli legitimerade. Veterinäreleverna kallades hädanefter veterinärstuderande i mantalslängden. Detta år fick professor och föreståndare Kinberg 7 200 kr i lön. Hans medarbetare professor Fredrik Lundberg fick 6 100 kr i lön och ersättningar, adjunkt Karl Lindqvist 2 952 kr och professor (pensionären) GW Sjöstedt 4 800 kr i lön och 500 kr i bostadsersättning.⁴⁴

2.5.1 Veterinärer i Stockholm 1875

Stockholm hade detta år begåvats med fem veterinärer. Förutom redan porträtterade Andersson, Areschoug och Klingstedt återfanns Frans Ludvig Nordenadler som föddes 1842 i Stockholm och verkade där till sin död i Frescati 1918. Han tillhörde en adlig släkt⁴⁵ och fadern var generalsekreterare i generalpoststyrelsen. Ludvig genomgick fyra klasser i Maria elementärskola och 1858 blev han apotekselev samt avlade studentexamen i farmakologi 1863. Efter tjänstgöring på apoteket Kronan i Stockholm blev han 1865 veterinärelev vid VIS och tog examen 1868 samtidigt som han under näst sista året tjänstgjorde som bruksveterinär vid Gysinge. Under åren 1868-1869 var han praktiserande veterinär i Vingåker och 1869-1870 i Östhammar. Därefter bosatte han sig i Stockholm som praktiserande veterinär och drev även hovslagerirörelse 1871-1902 i samband med vagnfabrik. Han arbetade under några år med hästsjukvård inom Stockholms brandkår och Sankt Eriks med flera bryggerier och gifte sig 1868 med en lantbrukardotter, men paret fick inga barn. Han hade inga förtroendeuppdrag eller ordnar, men gjorde en del studieresor. Vid sin död 1918 ägde han en fastighet och boets totala värde uppgick till 35 000 kr.⁴⁶

Den andra nykomlingen var Otto Fredrik Widerström som föddes 1813 i Stockholm som son till en skrivare. Han började inom badareyrket och tog 1835 badmästarexamen. Han

⁴⁴ Mantalslängd Ladugårdsland nedre 1875, nr 2555-2558, SSA.

⁴⁵ Sveriges Genealogiska sällskap, Adel på internet, <http://www.svenskadel.nu/>, 2005-11-13.

tjänstgjorde som koleraläkare under koleraepidemien i Stockholm 1834. Därefter bytte han inriktning och skrevs in vid VIS, där han tog examen 1840. Han genomgick dessutom gymnastiska centralinstitutet (GCI) i Stockholm och var lärare där 1842-45. Han blev senare skvadronshästläkare vid skånska husarregementet och var samtidigt sjukgymnast. 1855 blev han gymnastiklärare i Helsingborgs högre allmänna läroverk och blev placerad som skvadronshästläkare i samma stad samt avgick med pension 1878 och bosatte sig i huvudstaden, där han dog 1896. Hans bouppteckning har inte återfunnits, men vid hustruns död 1909 uppgick behållningen endast till 908 kr. Han nämndes som hästläkare 1853, 1874 och 1875 i Stockholm, men det senare året som mantalsskriven i Helsingborg. Han var gift med en apotekardotter och de blev föräldrar till Sveriges första kvinnliga läkare Karolina Widerström.⁴⁷

2.5.2 Veterinärstuderande i Stockholm 1875

Sista året i undersökningen var bara fjorton studerande antecknade i mantalsregistret. Vi har även kontrollerat mantalslängden för att bekräfta de låga antalet studerande. Två av dessa var från Finland och blev veterinärer i sitt hemland, en svensk från Västerås har inte återfunnits. Förutom veterinäreleverna fanns sju hovslagarlärlingar och två smedsgesäller på skolan. Medelåldern för de veterinärstuderande var 29 år, den yngsta var 21 år och finsk prästson. Den äldsta var 37 år och lantbrukarson.

2.6 Sammanfattning

Vi ska nu knyta ihop säcken och redovisa våra resultat i tabellform. Vi börjar med veterinärerna och veterinäreleverna/-studerande var för sig och slutar med en jämförande analys.

2.6.1 Veterinärerna i Stockholm

Vid undersökningen av veterinärerna och deras liv i nedanstående tabeller 1-4 använder vi oss bland annat av Pierre Bourdieus fältteori, som innefattar symboliskt, kulturellt och socialt kapital. Symboliskt kapital visar på resurser i form av aktning, respekt, prestige eller anseende som andra grupper i samhället erkänner och tillmäter ett värde. Kulturellt kapital visar på

⁴⁶ Svensk biografisk veterinärmatrikel, s 205; Bouppteckning 1918-1708, SSA; Enligt <http://www.myntkabinettet.se/räknare.htm>, 2005-11-22 motsvarar 35tkr 1918 587tkr 2001.

⁴⁷ Svensk biografisk veterinärmatrikel; Register till mantalsböcker; Kungsholmenskivan, SSA; Bouppteckning 1909-230-sö, SSA; Nils O Sjöstrand (red), *Ett sekel med läkaren i fokus* (Stockholm 2003) s 58; Enligt <http://www.myntkabinettet.se/räknare.htm>, 2005-11-22 motsvarar 908 kr 1909 37tkr 2001.

resurser i form av titlar, examina och bildning i allmän bemärkelse, som kan förmeras och användas för få yrkespositioner eller förtroendeposter, såsom makt och inkomster. Det sociala kapitalet består av resurser såsom personliga kontakter, nätverk och relationer.⁴⁸

Tabell 1 Stockholmsveterinärernas symboliska kapital

	Nordh	Lund	Svan	Berg	Ahlstr	Petter	Norde	Ander	Wider	Kling	Aresc	
+	X	X	X		X	X	X	X		X	X	lång verks
+	X	X	X	X	X		X	X				fast inneh
+	X	X	X		X		X			X	X	Ek välst
+		X	X								X	hovet
+			X		X			X	X	X	X	militär
+					X					X	X	förtr uppdr
+								X				ordnar
+					X		X	X	X			gammal
+							X					adlig
+		X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	gift
+		X	X		X	X		X	X	X	X	äkt barn
+				X								vet artiklar
-						X						fattig/sk
-	X											sambo
-	X											oäkt barn
S:a	1	6	7	3	8	2	6	7	4	6	11	

Kommentar: veterinärernas namn: Nordhoff, Lundin, Svanström, Berggren, Ahlström, Pettersson, Nordenadler, Widerström, Klingstedt och Areschoug.

Källor: *Svensk biografisk veterinärmatrikel*, Bouppteckningar och mantalslängder, SSA

I tabell 1 använder vi följande variabler som vi anser bidrog till ett ökat anseende och som ingår i det symboliska kapitalet: lång yrkesverksamhet i Stockholm, fastighetsinnehav, ekonomiskt välstånd (se även tabell 4, s 20), kontakter med kungliga hovet genom hovstallet, militär karriär (se s 4), förtroendeuppdrag (styrelsepost gav anseende), hög ålder ingav respekt (här över 55 år)⁴⁹, adelskap gav prestige,⁵⁰ giftermål var viktigt i ett protestantiskt samhälle, inomäktenskapliga barn gav ett mervärde för fadern, publicerade vetenskapliga artiklar gav prestige och utmärkelser (ordnar) likaså. Faktorer vi anser minskade det symboliska kapitalet var: fattigdom eller skulder (då avser vi underskott i bouppteckningen), samboskap (levde under äktenskapsliknande former) och utomäktenskapliga barn.

⁴⁸ Anders Simonsen, *Bland hederligt folk* (Göteborg 2001), s 18-20.

⁴⁹ Enligt *Berättelse angående Stockholms kommunalförvaltning år 1875* (Stockholm 1877), tabell 13, s 18-19, så dör nästan 40 % av männen i Stockholm mellan 25 och 55 årsålder, medan cirka 13 % dör efter 55 årsålder.

⁵⁰ Adelskap ärvs bara på fädernet, Nordenadler är själv adlig, medan Areschougs mor tillhör en ointroducerad adelssläkt.

Veterinären som hade mest symboliskt kapital enligt vår undersökning var Hjalmar Areschoug som uppfyllde kraven för elva av tolv variabler, vilket överensstämmer väl med påståendet på sidan 4 där han anges vara en av Stockholms mest anlitade veterinärer. På delad sista plats återfinns Nordhoff och Berggren. Nordhoff var visserligen verksam länge i Stockholm och relativt förmögen, men han levde i en utomäktenskaplig relation med sin hushållerska/städerska och de hade dessutom en dotter, vilket torde ha minskat hans anseende. Berggren däremot var gift men verkade för kort tid i Stockholm för att hinna bygga upp något symboliskt kapital där. Förtroendeuppdrag i SVF saknades före grundandet 1860.

Tabell 2 Stockholmsveterinärernas kulturella kapital

Nordh	Lund	Svan	Berg	Ahlstr	Petter	Norde	Ander	Wider	Kling	Aresc	
X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	veterinär
		X						X	X	X	lärare
	X	X								X	hovstallet
	X		X		X		X			X	länsveter
							X			X	RVO/RSO
										X	kapten
				X					X	X	förtr uppdr
		X					X	X	X		reg h läk
				X			X		X	X	reg vet
				X		X	X		X		hovslagare
		X			X				X		smed
						X					bruksvet
								X			badmäst
								X			sjukgymn
								X			koleraläk
			X								snickare
				X							arrendator
						X				X	farmakol
1	3	5	3	5	3	4	6	6	7	9	Summa

Kommentar: veterinärernas namn: Nordhoff, Lundin, Svanström, Berggren, Ahlström, Pettersson, Nordenadler, Widerström, Klingstedt och Areschoug. Källor: *Svensk biografisk veterinärmatrikel*

Det kulturella kapitalet innehåller variabler som utbildning, titlar och examina som kan användas för att uppnå yrkespositioner. I tabell 2 återfinns följande titlar, uppdrag, ordnar och examina: veterinär (som samtliga var), lärare (vid VIS, Karlberg eller GCI), veterinär vid kungliga hovstallet, länsveterinär (ansvarig för länets djursjukvård), ordnar (riddare av vasaorden (RVO) eller svärdsorden (RSO)), militärgrad (i detta fall kapten), förtroendeuppdrag (styrelseledamot i SVF), regementshästläkare, regementsveterinär (högsta veterinärtjänsten på ett regemente), hovslagare, smed, bruksveterinär (anställd på ett bruk), badmästare (ansvarig för badhus), sjukgymnast, koleraläkare (arbete på kolerasjukhus), snickare, arrendator (hyrde jordbruk) och innehavare av farmakologexamen.

Det var Areschoug som hade mest kulturellt kapital. Han hade en gedigen utbildning och ett varierande yrkesliv med många olika sysslor. Nordhoff däremot hamnar åter sist, troligen för att han var av utländsk härkomst och därför utestängd från militära befattningar. Av tabellen framgår att de tidiga veterinärerna hade mindre kulturellt kapital, kanske hade de bisysslor som inte har redovisats i mantalslängderna eller matrikeln. Ingen av veterinärerna har haft något krav att avlägga studentexamen före inträdet på veterinärutbildningen, men de två adelsmännen hade farmakologistudentexamen i botten.

Tabell 3 Stockholmsveterinärernas sociala kapital

	Nordh	Lund	Svan	Berg	Ahlstr	Petter	Norde	Ander	Wider	Kling	Aresc	
+				X	X		X		X	X		Sthlm:are
+	X											Utlänning
+			X				X					Studieres
+		X	X	X	X		X	X	X	X	X	Flera arb
+					X		X					Egen rör
+					X					X	X	Styrelse
-	X											Utlänning
S:a	0	1	2	2	4	0	4	1	2	3	2	

Kommentar: veterinärernas namn: Nordhoff, Lundin, Svanström, Berggren, Ahlström, Pettersson, Nordenadler, Widerström, Klingstedt och Areschoug.

Källor: *Svensk biografisk veterinärmatrikel; Bouppteckning, SSA*

I tabell 3 redovisas veterinärernas sociala kapital, d v s deras personliga kontakter, nätverk och relationer. De variabler vi anser var viktiga för nätverksbyggandet var: född i Stockholm (sociala relationer sedan barndomen), utlandsfödd (influenser från andra länder), studieresor (bildande och kontaktskapande), flera arbetsplatser (många kontakter med olika människor), egen rörelse (arbetsgivarroll och myndighetskontakter), styrelseuppdrag (ger värdefulla kontakter). Utlandsfödd kan också vara en negativ variabel, då det var svårt att som invandrare ha lokal kännedom och kontakter.

Veterinärerna med mest socialt kapital var Ahlström och Nordenadler, båda stockholmare från födelsen och innehavare av egna hovslagerirörelser. Ahlström var dessutom skattemästarsuppleant i SVF, medan Nordenadler hade gjort studieresor. Areschoug kommer längre ner på listan eftersom han varken var infödd stockholmare eller hade egen rörelse. Den stora förloraren var återigen Nordhoff som var utlandsfödd och enbart hade ett yrke. Pettersson hade heller inget socialt kapital enligt vår undersökning.

Bourdieu talar också om politiskt kapital som avser möjlighet att påverka politiska beslut. Ahlström, Klingstedt och Areschoug hade alla genom sitt engagemang i SVF möjlighet att i någon liten grad påverka politiker och beslut rörande deras bransch.

Tabell 4 visar veterinärernas inkomster, behållning i bouppteckning och antalet tjänare. Bladh menar att möjligheten att anställa tjänare tyder på ekonomiskt välstånd.

Tabell 4 Veterinärernas ekonomiska välstånd, riksdaler och kronor (där utsatt)

Nordh	Lund	Svan	Berg	Ahlstr	Petter	Norde	Ander	Wider	Kling	Aresc	
200	uu	763	uu	200	uu	1000kr	2000	uu	300	600	lön
13274	5666	27109	uu	5716	-14	35tkr	uu	908kr	21tkr	365tkr	beh bou
729tkr	332tkr	1,3Mkr	uu	271tkr	-700kr	587tkr	uu	37tkr	862tkr	15Mkr	nuvärde
1	0	2	0	2	0	3	1	0	1	2	ant tjän

Kommentar: namn: Nordhoff, Lundin, Svanström, Berggren, Ahlström, Pettersson, Nordenadler, Widerström, Klingstedt och Areschoug. Nuvärdet avser 2001, 1 rdr motsvarar 1 kr.

Källor: Mantalslängder Stockholms stad, Bouppteckningar, SSA

Det som kan utläsas ur tabell 4 är att Pettersson som kom från enkla förhållanden var fattig, medan Areschoug som kom från bättre sociala förhållanden var den rikaste. Nämnas bör att Lundins inkomst inte återfinns i mantalslängden, han var enligt längden avseende Johannes skriven i Ladugårdsförsamlingen och i denna församling anges motsatsen. Berggren anges vara skriven i Uppsala och Widerström i Helsingborg och därför saknas inkomstuppgifter. Bouppteckning saknas för Andersson som dog i Trosa, Berggren som dog i Uppsala och för Widerström, men här har vi funnit hans hustrus bouppteckning. Bland dem som vi anser hade ett ekonomiskt välstånd (se tabell 1, s 17) saknade bara Lundin tjänstefolk, han hade däremot många barn som kunde hjälpa honom i arbetet. Det har inte varit möjligt att avgöra om veterinärerna tjänat ihop pengarna själva eller om delar av deras förmögenhet härstammade från arv.

2.6.2 Veterinäreleverna/-studerande i Stockholm

För de veterinärstuderande i vår undersökning har vi använt oss av Christine Bladhs sociala indelningen av människor eller grupper. I tabell 5 på sidan 21 har en indelning i sociala grupper gjorts för att få en klarare bild av deras härkomst. Första gruppen består av ståndspersoner, officerare, handlare och hantverksmästare, andra gruppen består av lägre tjänstemän, vaktmästare och underofficerare, tredje gruppen består av gesäller och slutligen fjärde gruppen består av arbetare, lärlingar, sjömän, soldater mm. Bladh nämner följande utgångspunkt och kriterier för denna typ av indelning som anpassats något för våra ändamål:

första gruppen män som ensamma förväntades försörja en familj, andra gruppen ”manschetttyrken”, dvs tjänstemän, men med låg lön, tredje gruppen yrkesutbildad arbetskraft med möjlighet, men endast möjlighet till avancemang, fjärde gruppen den stora proletära gruppen, ofta med säsongsmässigt starkt växlande inkomster och låg status.⁵¹ I hennes indelning ingår inte jordbruksbefolkningen och prästerskapet, därför har i grupp ett inkluderats präster, hemmansägare och bönder som brukade sin egen jord medan vi i grupp fyra inkluderat brukare av annans jord, som t ex brukare och åbo.

En del av Karl Gratzers begrepp avseende kohorter används när vi undersöker de studerande. En kohort är en grupp av individer som alla vid en särskild tidpunkt har utsatts för en särskild händelse, i detta fall elever som studerat på VIS vid samma tidpunkt. De studerande har delats in i fem olika kohorter och följts från vaggan till graven om det funnits tillgänglig information. Variablerna i tabellen är elevernas medelålder det aktuella året, den yngsta och äldsta eleven, deras medellivslängd, socialgrupp (1-4 och utan uppgift), antal elever, annat yrke än veterinär eller okänt, utländsk veterinär och död under utbildningen.

Tabell 5 Veterinärellever/-studerande i Stockholm 1835-1875

År	Åldersfördelning			Medel- livslängd	Socialgrupp					Antal elever	Annat/ ok. yrke	Utländsk veterinär	Död und utb
	Medel	Yngsta	Äldsta		1	2	3	4	uu				
1835	24	17	41	56	10	1	5	2	8	26	8	1	0
1845	25	15	34	57	7	6	6	0	12	31	13	1	1
1855	24	17	36	62	15	3	3	1	4	26	2	2	0
1865	24	18	33	54	20	3	3	2	3	31	4	0	1
1875	29	21	37	68	8	3	1	0	2	14	1	2	0

Källor: Mantalslängder Ladugårdsland nedre, SSA; *Svensk biografisk veterinärmatrikel*

Kohort 1835 visar en klar majoritet av elever från socialgrupp 1. Medelåldern var 24 år och livslängden 56 år, vilket måste betecknas som relativt lång vid denna tid (jämför not 49, s 17). I kohort 1845 fann vi en någon jämnare fördelning av social tillhörighet. Medelålder och medellivslängd ökade med ett år från förra kohorten. Fördelningen mellan socialgrupperna 1, 2 och 3 var nästan lika, medan representanter för socialgrupp 4 saknades. Påpekas bör att bortfallet för de två första kohorterna är ganska stort jämfört med de andra kohorterna som visar ett litet bortfall. Kohort 1855 uppvisar ett säkrare resultat avseende socialgrupp, där hela 15 elever av 26 tillhörde grupp 1, varav tre prästsöner och fyra bondsöner. Medelåldern var åter 24 år och medellivslängden ökade med fem år. Kohort 1865 visar ett ännu tydligare resultat för socialgrupp 1 med bondsöner i topp med sex personer. Medellivslängden sjönk sex år medan medelåldern var oförändrad. Den sista kohorten 1875 visar en ökad medelålder,

⁵¹ Christine Bladh, *Månglerskor. Att sälja från korg och bod i Stockholm 1819-1846* (Solna 1991), s 102-104.

men detta är inte så konstigt eftersom krav på studentexamen införts från 1870. Elevantalet hade mer än halverats vilket kan ha berott på de ändrade kraven. Medellivslängden hade likaså ökat markant troligen till följd av sjukvårdens utveckling.

Det som har varit konstant alla år är att huvuddelen av eleverna kom från socialgrupp ett, väldigt få kom från socialgrupp fyra. Elevernas medelålder var nästan konstant fram till 1875 när den ökade med fyra år. Åldern på de yngsta eleverna ökade konstant från 1845 till 1875 med hela sex år medan de äldsta blev yngre jämfört med den första kohorten. Elever från Finland och Norge har funnits i nästan varje kohort, men i kohort 1845 fanns hela tre finska och tre norska elever. Det stora bortfallet detta år kan bero på att de återvänt hem och vi inte lyckats spåra dem, trots vi sökt i många databaser och på internet. Finland och Norge saknade under undersökningsperioden egna veterinärskolor.

2.7 Kvinnliga veterinärer

I samband med att den första veterinärskolan grundades 1762 i Lyon ansågs det självklart att veterinäryrket bara skulle utföras av män på grund av att endast männen med sin styrka kunde utföra detta grovarbete i ladugårdar med stora och tunga djur som kor och hästar. Så sent som 1970 tyckte välutbildade män och kvinnor fortfarande att yrket inte var någonting för kvinnor. Många tyckte dessutom att kvinnor inte skulle yrkesarbeta, med anledningen att de då inte hann med hem och familj, d v s yrkesliv och hemarbete gick inte att kombinera. Trots det seglivade motståndet fanns det kvinnor som var fast beslutna att kombinera veterinäryrket med familjeliv. En av dem var Aleen Cust som gick på veterinärhögskolan i Edinburgh, Skottland 1900, men som på grund av sitt kön inte fick tillåtelse att skriva examensprovet. Först omkring 1922 då hon var femtiofyra år och hade arbetat i mer än tjugo år som veterinär fick hon avlägga provet och fick sin examen.

Den första kvinnliga veterinären i USA var Mignon Nicholson som examinerades från McKillip veterinärhögskola 1903, men henne finns det knappt någon information om alls. 1910 var det ytterligare två kvinnor som tog examen Elinor McGrath och Florence Kimball. McGrath var praktiserade smådjursveterinär fram till sin pension 1947. 1936 fanns det trettio kvinnliga veterinärer i USA och utbildningen var fyra år lång. 1963 fanns det 277 kvinnliga veterinärer i USA och så länge som denna siffra hölls låg kände sig inte de manliga veterinärerna hotade. Det var först när hela femton kvinnliga studenterna antogs på veterinärhögskolan som diskussion uppstod om att det borde finnas en gräns för hur många

kvinnor skolan skulle anta. Men utvecklingen gick inte att stoppa, skolan utvecklades och expanderade och 1960 var 60 procent av veterinäreleverna i USA kvinnor.⁵²

Första kvinnliga veterinärmedicin doktorn i Europa var finländskan Agnes Sjöberg, som föddes 1888, disputerade 1918 och dog 1964. Hon hade själv försörjningsansvaret för två söner. Sjöberg var bland de första kvinnor som arbetade som veterinär.⁵³ För kvinnor som henne som ville skaffa sig högre utbildning var det en tuff och besvärlig tid. Hon började praktisera för sitt kommande yrke i Björneberg och for sedan till Dresden för att studera. En förvånad rektor vid veterinärmedicinska högskolan lät henne börja studera, som ensam kvinna bland 300 män, av vilka cirka 30 stycken kom från Finland. Efter ett års studier fortsatte hon studierna vid Berlins veterinärmedicinska högskola. Sjöberg arbetade under första världskriget vid djurkliniker i Berlin och förberedde sig för sin doktorsexamen, vilken hon avlade med en tyskspråkig avhandling som godkändes vid Leipzigs universitet 1918. När kriget tog slut reste hon tillbaka till Finland och arbetade som kommunalveterinär i Österbotten och mellan 1938 och 1955 drev hon egen djurklinik i Seinäjoki. Hon gjorde dessutom studieresor utomlands och fortsatte att forska, bland annat om parasiter under ett och ett halvt år i Wien.⁵⁴

Sveriges första kvinnliga veterinär var Waldy Bergegren som föddes 1891 i Storvik, Gävleborgs län där fadern var jägmästare och hon tog veterinärexamen 1921. Hon blev biträdande stadsveterinär i Norrköping 1923 och stadsveterinär i samma stad från 1931. Hon pensionerades 1956 och avled 1983.⁵⁵

Sveriges första kvinnliga distriktsveterinär hette Margareta Nordlander och föddes i Stockholm 1907, där hennes far var läroverksadjunkt. Hon tog studentexamen 1926 i Stockholm och började på veterinärhögskolan ("Stutis") 1927 och tog examen samt blev legitimerad veterinär 1933. Under några år vikarierade hon och sedan arbetade hon större delen av sitt liv i Transtrand, Dalarna, och pensionerades 1970. Hon dog 2002 i Simrishamn.⁵⁶

⁵² Sue Drum & H Ellen Whiteley, *Women i veterinary medicine – Profiles of success* (Ames 1991).

⁵³ <http://www.helsinki.fi/akka-info/tiedenaiset/press1.htm>, 2005-10-25, kl 13.50.

⁵⁴ <http://www.helsinki.fi/akka-info/tiedenaiset/svenska/sjöberg.html>, 2005-10-25, kl 13.50.

⁵⁵ Barbro Hellgren (red), *Svensk biografisk veterinärmatrikel*, del II (Skara 2001).

⁵⁶ Katarina Hörlin Barnekow, "Jag har alltid älskat mitt jobb", *Svensk Veterinärtidning nr 16 2000* (2002); *Svensk biografisk veterinärmatrikel*, del II; Sveriges dödbok 3.

Dagmar Morein, som läste tillsammans med Nordlander på ”Stutis”, föddes 1907 i Sala, där hennes far var pastor. Hon tog studentexamen 1926 i Stockholm och inskrevs vid veterinärhögskolan 1927 samt avlade veterinärexamen och fick legitimation 1933. Hon arbetade som distriktsveterinär i Sveg, Hammerdalen, Föllinge och Burträsk mellan åren 1934-1940. Dagmar arbetade även som besiktningsveterinär i Ljungby 1940 och i Tranås 1949, samt som överveterinär vid kontrollslakteriet (KSL) i Vimmerby 1966, tills hon gick i pension 1972.⁵⁷

Sveriges fjärde kvinnliga veterinär var Ingrid von Holst som föddes 1911 i Kristianstad, där hennes föräldrar var läroverksadjunkt och sjukgymnast. Hon tog studentexamen 1926 och kom som fjärde kvinna in på ”Stutis” 1930. Då antogs femton elever tillsammans med fem finländska och fem norska elever eftersom Finland och Norge inte hade några veterinärhögskolor. Ingrid var ensam kvinna i sin klass och tog 1936 veterinärexamen samt fick sin legitimation. Därefter arbetade hon som assistent på patologen vid statens veterinärmedicinska anstalt (SVA) och blev laborator 1941. Hon gifte sig 1942 med en läkare och fick fyra barn. År 1947 blev hon besiktningsveterinär i Umeå och Böleå, hon arbetade även i Eskilstuna som vikarierande besiktnings- och stadsveterinär samt även runt om i landet. Ingrid dog 2003 i Simrishamn.⁵⁸

3 SAMMANFATTNING OCH AVSLUTANDE DISKUSSION

Avslutningsvis tänker vi besvara våra inledande frågor på ett tydligt sätt och kommentera kvinnornas sena intåg i yrket.

Vilka var veterinärerna i Stockholm?

Den typiska stockholmsveterinären var en gift man från socialgrupp ett som hade barn och tjänstefolk. Han ägde en fastighet, tjänade bra och var ganska välbärgad vid sin död. Han dog vid 60 års ålder, vilket var en lång livslängd under denna period.

Vilka yrkesinriktningar fanns och hur såg fördelningen ut?

Den särskilda examen som eleverna vid VIS avlade hade tre inriktningar: 1) smedsgesäll som innebar att eleven kunde arbeta som hovslagare uti landet eller hovslagarmästare i Stockholm; 2) skvadronshovslagare; 3) regementshästläkare eller djurläkare. Alla som ingår i vår

⁵⁷ Barbro Hellgren (red), *Svensk biografisk veterinärmatrikel*, del II (Skara 2001).

⁵⁸ Katarina Hörlin Barnekow, ”Jaså, är det en hon?”, *Svensk Veterinärtidning nr 16 2000* (2002); *Svensk biografisk veterinärmatrikel*, del II; Sveriges dödbok 3.

undersökning har examen nummer 3 eller motsvarande, eftersom de var praktiserande veterinärer. Fyra stycken var dessutom hovslagare, tre var likaså smeder, sex arbetade för militären, tre stycken var i kungliga hovstallet och en hade varit bruksveterinär. Fyra hade erfarenhet som länsveterinär och fyra hade dessutom arbetat som lärare. Förutom veterinäryrket förekom det annan yrkeserfarenhet som badmästare, snickare, apotekare och sjukgymnast.

Var veterinärer och veterinärstuderande homogena grupper eller hade de bara sin yrkesbeteckning gemensamt?

Båda grupperna har liknande bakgrund. De flesta tillhör socialgrupp ett och spridningen inom grupperna är inte stor. Medellivslängden är lika mellan de båda grupperna, cirka 60 år. Det är sålunda inte bara yrkesbeteckningen som är gemensam.

Vi vill med dessa svar slå hål på myten om veterinäryrket som ett arbete med låg social status. Det verkar inte troligt att personer från socialgrupp ett skulle söka sig till ett sådant arbete. Påpekas bör att vår undersökning enbart rör stockholmsveterinärer och veterinärer utbildade i huvudstaden. Det kan finnas en annan social indelning på de andra veterinärinrättningarna och yrkets status kan variera i olika landsändar. Det verkar stämma att regementsveterinären hade högre status än den civila.

Varför var kvinnornas intåg så sent, t ex i jämförelse med läkaryrket?

Det stora praktiska inslaget i utbildningen och det tunga arbete detta innebar utestängde kvinnorna. Den stora militära kopplingen torde ha påverkat kvinnors inträde i yrket negativt. Fördomar mot kvinnor bidrog säkert till att senarelägga kvinnornas intåg. När det gäller läkaryrket fanns det välvilja från politikerhåll och redan 1865/66 motionerades det för kvinnors rätt att avlägga läkarexamen. År 1870 öppnades vägen till läkarbanan för kvinnor och 1888 avlade den första svenska kvinnan Karolina Widerström läkarexamen och hon var dessutom veterinärdotter. Det var inte möjligt för henne att följa i faderns fotspår. Först 1921 efter att veterinärutbildningen blivit mer akademisk och fler karriärvägar tillkommit utexaminerades den första kvinnliga veterinären i Sverige.

KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING

Otryckta källor

GENLINE

Dopböcker C:4 Bällefors, Skaraborgs län; Falkenberg, Hallands län; C:2 Fröjered, Skaraborgs län; C:4 Händene, Skaraborgs län; Kristinehamn, Värmlands län; Kyrkefalla, Skaraborgs län; Skållerud, Älvsborgs län; Stora Uppåkra, Malmöhus län; Oppmanna, Kristianstads län
Husförhörslängder AI:5:2 Falu Kristine, Kopparbergs län; Oppmanna, Kristianstads län

STOCKHOLMS STADSARKIV (SSA)

Bouppteckningar Stockholms stad

Mantalslängder Stockholms stad

Mantalsuppgifter Stockholms stad Ladugårdsland nedre

1863 års karta över Stockholm

Tryckta källor

Hellgren, Barbro (red), *Svensk biografisk veterinärmatrikel*, del I (Skara 1999) och del II (Skara 2001).

Offentligt tryck

KUNGLIGA BIBLIOTEKET, STOCKHOLM (KB)

Svenskt offentligt tryck -1833

Kongl. Maj:ts nådiga reglemente för Veterinair-inrättningen i Stockholm (Stockholm 1824).

Internetmaterial

Akka-info, <http://www.helsinki.se/akka-info/>, 2005.

Digitalarkivet, <http://digitalarkivet.uib.no>, 2005.

Genline AB, <http://www.genline.se>, 2005.

Göteborgs universitet, Språkdata, <http://spraakdata.gu.se>, 2005.

Nordisk familjebok, <http://runeberg.org>, 2005.

Statens Jordbruksverk, <http://www.sjv.se>, 2005.

Statistiska centralbyrån (SCB), KPI, historiska tal, 1830-, <http://www.scb.se>, 2005.

Svenska Genealogiska sällskapet, Adel på internet, <http://www.svenskadel.nu>, 2005.

Svenska Genealogiska samfundet i Finland, HisKi-databasen, <http://www.genealogia.fi>, 2005.

Sveriges Ekonomiska Museum, Myntkabinettet, <http://www.myntkabinettet.se/>, 2005.

Litteratur

Andersson, Kent & Henrik Anderö, *Ordbok för släktforskare* (Västerås 1997).

Berättelse angående Stockholms kommunalförvaltning år 1875 (Stockholm 1877).

Bladh, Christine, *Månglerskor. Att sälja från korg och bod i Stockholm 1819-1846* (Solna 1991).

Drum, Sue & H Ellen Whiteley, *Women i veterinary medicine – Profiles of success* (Ames 1991).

Dyrendahl, Ivar, *Försök att få till stånd veterinärutbildning i Stockholm före 1821* (Skara 1993) Veterinärhistoriska Museet i Skara Meddelande nr 29.

Fogdegård, Gunnar, *Nils Gustaf Héro, veterinär-industriman-stordonator* (Skara 1995) Veterinärhistoriska Museet i Skara Meddelande nr 31.

Gratzer, Karl, *Snabbmat i automat* (Stockholm 1998).

Hallgren, Willy, *Svensk veterinärhistoria i ord och bilder : en minnesbok utgiven till firandet av Sveriges Veterinärförbunds 100-årsjubileum* (Malmö 1960).

Hörlin Barnekow, Katarina, ”Jag har alltid älskat mitt jobb” och ””Jaså, är det en hon?””, *Svensk veterinärtidning nr 16 2000* (2000).

Kinberg, Johan Gustaf Hjalmar, *Anteckningar rörande olika slag af rofvor, odlade vid Kongl. Veterinärinrättningen i Stockholm år 1862, samt om rofodling i allmänhet* (Stockholm 1862).

Lindorm, Per-Erik, *Stockholm genom sju sekler* (Stockholm 1998), s 252

Scharp, Dag W, *Djuren och vi. Djurskydd, viltvård och naturskydd* (Göteborg 1964).

Simonsen, Anders, *Bland hederligt folk* (Göteborg 2001).

Sjöstrand, Nils O (red), *Ett sekel med läkaren i fokus* (Stockholm 2003).

Datoriserad litteratur

Stockholms stadsarkiv, *Kungsholmenskivan* CD-ROM (Stockholm 2005).

Stockholms stadsarkiv, *Register till mantalsböcker 1800-1875* CD-ROM (Stockholm 2003).

Stockholms stadsarkiv, *Rotemansarkivet*, betaversion som bara finns tillgänglig på SSA.

Sveriges Släktforskarförbund & Svenska Emigrantinstitutet, *Emibas, Emigrantregister för Sverige* CD-ROM (Sundbyberg/Växjö 2005).

Sveriges Släktforskarförbund, *Sveriges befolkning 1890* CD-ROM (Stockholm 2003).

Sveriges Släktforskarförbund, *Sveriges dödbok 1947-2003, version 3* CD-ROM (Sundbyberg 2005).